

В. Г. Святненко
письменник, смт. Брусилів

С. В. Святненко
Маастрихтський університет (Нідерланди)

КОНЦЕПТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті наголошено на вагомості внеску Івана Огієнка (митрополита Іларіона) в розробці концептуальних засад української національної ідеї. На основі творчої спадщини вченого для подальших дискусій запропоновано концепт національної ідеї «Бережимо все своє рідне». Через розкриття складових концепту в їхньому історичному поступі, обґрунтовано його актуальність для нашого часу.

Ключові слова: національна ідея, українська національна ідея, нація, український народ, Іван Огієнко (митрополит Іларіон).

Довготривалий суспільно-політичний дискурс щодо консолідації українського суспільства так і не призвів до єдиного світоглядного визначення концепту національної ідеї. Загалом публічні дискусії на цю тему зводилися до трьох основних категорій: етнонаціональної (духовної, мовної або релігійної єдності, спільної культурної та історичної спадщини) [1, с.6; 2, с.16]; державотворчої (незалежності, соборності, самостійності, економічного добробуту) [3; 4]; громадянської або соціальної (об'єднувальне переконання певної спільноти людей незалежно від їхнього етнічного походження щодо їхньої єдності на певній території) [5; 6]. Звичайно, всі вони не протиставляються одна одній, а радше, навпаки – тими чи іншими своїми рисами доповнюють зміст і форму національної ідеї. Проблема ж термінологічного характеру походить з «Малої енциклопедії етнодержавознавства», де національна ідея визначається як «духовна першооснова, джерело особистісного розвитку людини; соціально-психологічний механізм інтеграції соціальних груп, етносів, релігійних конфесій, партій, рухів; джерело суспільного поступу того чи іншого етносу, його державотворчої енергії; механізм урівноваження та гармонізації життєдіяльності народів, які населяють певний ландшафтно-кліматичний простір і мають спільну історико-політичну долю, орієнтацію на майбутнє» [7, с.97]. Таке тлумачення змісту національної ідеї є громіздким і важким для сприйняття, бо виражає не саму національну ідею, а її ознаки.

Очевидно, що гостра полеміка, яка розгорнулася навколо цього питання, засвідчує не тільки її актуальність, а й складність. Особливо після Революції Гідності, коли набирає обертів закинута в суспільство для дискусій так звана транснаціональна (мережева) ідея – реінтеграції самодостатніх громад у мережу єдиного людства. Основний її зміст зводиться до принципового зміщення акценту об'єднувачих потуг світу за межі наявних національних цінностей і культур [8]. Отже, нині не тільки відсутня загальноприйнята універсальна формула української національної ідеї, але й робляться спроби переконати суспільство в її непотрібності в світлі глобалізації європейського простору. А це вже один із викликів цілісності та єдності держави, національної безпеки України.

Цілком очевидно, що українська національна ідея впливає з інтересів української нації і формує її самобутню культуру, а через неї національну самосвідомість. Так, М. Попович стверджує, що національна ідея – це суспільний проект загальнонаціонального масштабу, складовою якого є об'єктивне

уявлення про становище нації, її цінності та проблеми, а також про загальнонаціональні цілі [9, с.36]. З іншого боку, національна ідея повинна бути спрямована не тільки на становлення нації загалом, але й відображати інтереси та права кожної окремої людини. З цього приводу О. Соскін зазначає, що національна ідея – це фундамент, на якому людина починає будувати свій шлях до Бога-творця, бо де немає національної ідеї, не може бути і християнства в його національному вимірі [10]. Його твердження перекликається з думкою професора соціології Нью-Йоркського університету та університету Осло Крайга Келгона, який вважає, що нації не можна визначати за допомогою лише емпіричних параметрів, таких, наприклад, як здатність досягти суверенітету, утримувати внутрішню єдність, відстоювати свої кордони чи претендувати на давню культуру. «Нації скоріше оформлюються через певний спосіб самоствердження, спосіб мовлення, мислення і дії які дозволяють створювати колективну ідентичність, мобілізувати людей на виконання колективних задумів, розрізнити народи та відповідні види побуту» [6]. Саме тому, в основі «національної ідеї» він вбачає набір понять і визначальних рис, цінностей, за допомогою яких нації знаходять шлях до єдності. До найбільш значущих складових цього набору К. Келгон відносить: ідею неподільності нації; ідею ототожнення населення з нацією; безпосереднє ототожнення індивіда з нацією.

Зарубіжні дослідники, пов'язуючи національну ідею із міфами, культурою етносу та вказуючи на поєднання у ній свідомого та підсвідомого, раціонального та емоційного, визнають, що її провідними ознаками є динамізм та об'єднувача сила [11, с.30]. Зокрема, відомий сучасний ізраїльський філософ Пінхас Полонський зазначає, що національна ідея кожної окремої країни має свої характерні риси та підґрунтя. Нерідко вона тісно пов'язана з релігією, яка виступає потужним фактором об'єднання нації. Але в будь-якому разі, вона несе позитивний характер і виражає якусь цінність, важливу для як для окремої нації, так і всього людства в цілому. Це надає нації відчуття власного значення в глобальних масштабах [12]. Так, національною ідеєю Швейцарії є союз вільних людей, для США – це *self-made man* («людина, яка зробила себе сама»), для Франції – ідея національної величі, для Німеччини – ліберальний націоналізм, для Польщі – ідея Міжмор'я (утворення польської держави чи конфедерації держав у рамках Першої Речі Посполитої) [12; 13, р.14; 14].

Звичайно, національна ідея з плином часом може набувати нових рис і забарвлень чи навіть змінюватися за своєю формою. Проте змісту, головного світоглядного посылу, унікального генетичного коду нації, або, як відмічав В. Антонович, «ознак внутрішніх, духовних» вона не змінює [15]. Наприклад, для Ізраїлю первинна національна ідея засновувалася на тезі, що євреї можуть відчувати захист лише на власній землі. Нині ця ідея себе майже вичерпала, а тому вона доповнилася новим змістом – національне відродження на історичній батьківщині [12].

Отже, визначення національної ідеї в розвинутих країнах світу є коротким, емним і універсальним, бо незважаючи на плин історичного процесу, не переінакшує сутності нації. В той самий час, побіжний огляд сучасної вітчизняної літератури дає підстави стверджувати, що суспільні погляди на українську національну ідею не є монолітними, а самі тлумачення – розлогими.

Українську національну ідею намагалися сформулювати видатні постаті XIX-XX ст. – М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко, О. Потебня, І. Франко, М. Драгоманов, М. Грушевський, М. Міхновський, Д. Донцов, В. Липинський, Д. Чижевський, С. Бандера, А. Погрібний, І. Курас. Із сучасних представників національної еліти значну увагу цій проблематиці приділяють М. Попович,

В. Брюховецький, Л. Костенко, Д. Павличко, О. Субтельний, П. Толочко. Проте, особливе місце серед визначної плеяди діячів національного відродження, які докладали чималих зусиль для творення світоглядних засад української національної ідеї, посідає Іван Іванович Огієнко. Бо, як справедливо стверджує М. Тимошик, в суворі лихоліття він мужньо і самозречено боровся за українську національну ідею, яка була для нього символом українського національного відродження [16, с.66]. У свою чергу, Є. Сохаська називає Івана Огієнка видатним подвижником української національної ідеї [17]. А. Євграфова, досліджуючи художньо-літературну спадщину митрополита Іларіона, зазначає, що для нього національна ідея ототожнюється з ідеологією національної солідарності [18].

Уся творчість І. Огієнка пронизана рисами української національної ідеї, за яку, як він сам влучно мовив, «лишився навіки з чужиною». Він не тільки жив нею, а творив її. Творив усе своє життя. Величезна творча спадщина митрополита Іларіона – це результат невтомної праці заради своєї Батьківщини, а все його життя віддане служінню українському народові. Одначе, незважаючи на ґрунтовні наукові дослідження, присвячені внеску видатного вченого в формулювання стійких поглядів щодо ролі та значення національної ідеї, визначення самого концепту української національної ідеї за І. Огієнком так і не було винесено для публічних дискусій.

Процес формування української національної ідеї пройшов складний історичний шлях, протягом якого українці осмислили власну національну самобутність, створили культуру, мистецтво, літературну мову, сформували політичну та наукову думки. У часи поневолення вони жертвовно боролися за створення Української Незалежної Держави. У передмові до праці «Наш бій за Державність» Іван Огієнко з особливим трепетом наголошує про те, що протягом довгих віків українці мали свою самостійну державу. Але, починаючи з 1240 р., спочатку татари, потім поляки, а за ними росіяни окупували її. Проте ніхто із загарбників не зміг знищити української самостійницької ідеології, яка «палючим полум'ям горить в свідомих українських душах пекучим і ясным від давнини аж до наших часів, то сильно спалахуючи, то трохи затихаючи, але ніколи не погасаючи!» Саме вона породила «лицарський бій за державність», а його провідником завжди був український народ, «який ні на одну мить не забував своєї найголовнішої мети й найголовнішої цілі життя – Самостійної Української Держави! Не забував і кілька раз відновлював її» [19, с.5]. Звичайно, що із здобуттям Україною незалежності виникають нові завдання, проте більшість старих викликів залишається. А тому інтегруючою силою для нашого народу повинна бути національна ідея, яка завжди виступала цілющим джерелом української культури, мови, звичаїв. «Україна завжди змагала до волі», – так влучно висловився про національно-визвольну боротьбу українського народу французький письменник Аруе Вольтер.

У митрополита Іларіона процес формування української національної ідеї тісно переплітається з процесом творення українським народом національного простору. Подібно до людини народ також має тіло, душу і дух. Тіло народу – це споконвічна територія, де він живе, його населення. Душа – це його культура, традиції, звичаї та побут, а дух – це національна ідея. Так І. Огієнко виступає яскравим представником філософії ідеалізму, бо визнає первинність ідеї, духу, свідомості. Він ототожнює ідею з сакральним концептом – душею, а матеріальним втіленням духу нації вважає сам народ і форми поведінки кожного окремого його представника.

На психосоціальному рівні національна ідея залежить від ментальності нації. Серцевиною української ментальності є вироблені віками почуття любові до рідної землі та побожність, тобто слідування християнським заповідям. При цьому кожний українець «являє собою все, що складає культурне вікове багат-

ство народу, який його породив. За кожною людиною стоїть усі покоління його предків, увесь запас їхнього знання, увесь досвід зібраний віками його оточенням. Людина вбирає у себе все, що складає душу її народу, славу його перемог, сором його поразок, гіркоту його рабства, скорботу і радість усіх минулих поколінь» [20, с.10]. Саме з цього фундаментального положення Іван Огієнко виводить універсальний концепт української національної ідеї: «**Бережімо все своє рідне**». Він не просто його виводить, а й підкріплює словами із Старого Заповіту про Вавилонський Полон (597-598 до народження Христа): «І тоді вже Пророки видвигнули програму спасіння, – національну ідею: берегти свою Віру, свої звичаї, свою мову, і тим збережеш національну істоту свою» [20, с.9]. Відомо, що геніальне завжди просте, а в І. Огієнка воно ще й глибинне.

Звичайно, в «Книзі нашого буття на чужині» митрополит Лларіон звертається до українських емігрантів, які, так як і він сам, вимушено залишили Батьківщину. Саме до них він апелює із закликком берегти все своє рідне, щоб не забути народу, з якого вийшли, щоб zostатися українцями – по Вірі, по культурі, по звичаям, по мові. Але ж чи не це саме стосувалося й решти українства, яка в той час була зколонізована більшовицькою Росією? А чи не з цією самою ідейно-світоглядом засадою найкращі сини української нації боролися за свою державу в часи козаччини, гетьманщини, гайдамаччини? Невже не цей концепт національної ідеї сповідували представники українського національного відродження на чолі з нашим народним Пророком Тарасом Шевченком? Чи не за неї віддавали життя вояки УНР і петлюрівські селянські повстанці в часи національно-визвольних змагань? А хіба жертвність славних лицарів УПА не була присвячена українській національній ідеї «**Бережімо все своє рідне**»?

Отже, по мірі історичного розвитку, національна ідея набувала нових духовних, релігійних, моральних цінностей, які так чи інакше відображалися українською нацією. Сама ж нація, фактично, розвивалася за канвою концепту І. Огієнка. Крізь роки, незважаючи на утиски, знущання та приниження, українці, хто на чужині, а хто на рідній землі, але одні й інші без власної держави, свято виношували ідею відновлення Незалежної Української Держави. Власна історія створила таку силу національного духу, яка у поєднанні з релігійно-духовним ідеалом не дозволила ворогам здолати український народ. З цього приводу митрополит Лларіон писав: «Не обезцінюймо української історії, бо хто зневажає свою рідну історію, той своїх рідних батька-матір зневажає» Він закликає шанувати українську історію, здебільшого сумну, а почасти трагічну, бо «ми кров'ю своєю її творили» [20, с.110-111]. У третьому томі «Наш Бій за Державність», що складається із семи творів, митрополит Лларіон у літературній формі через визначних постатей України описує історичний поступ національної ідеї [19].

Здобувши державну незалежність, національна ідея переходить в нову фазу – консолідації нації, оскільки змінилося завдання й потрібно вже не здобувати, а будувати та розвивати державу. Однак, як не парадоксально, з відновленням Української Держави концепт національної ідеї І. Огієнка не втрачає своєї цінності, набуваючи ще більшої актуальності. «Наш бій за державність» триває, бо з одного боку сучасні туми – бездумні посіпаки правлячої еліти (не важливо якої партійної приналежності), які, не маючи власної національної гідності, на угоду своїм вельможам ладні зректися рідної мови, віри, звичаїв. З іншого – підступний агресор і одвічний загарбник, який намагався через культурний і соціальний простір побудувати в Україні «руський мір», а коли з цього нічого вийшло, то, як і майже 90 років тому, відправив війська та розв'язав жорстоку війну. Не потрібно забувати, що й інші географічні сусіди, як наприклад Угорщина, Румунія, Польща, та-

кож здійснюють спроби через інформаційний простір нав'язати українцям свою релігію, культуру, мову. Вони почасти роблять це брутально та зневажливо по відношенню до цінностей титульної нації. Приймаючи до уваги ще й загально світові тенденції глобалізації, які також тиснуть на все національне, то огієнківське **«Бережіть все своє рідне»** знову виступає тією рятівною соломинкою, яка не дозволяє чужинцям і зденаціоналізованим запроданцям зруйнувати два береги бурхливої ріки життя української нації – самобутності та самодостатності.

Національна ідея має багато складових, основними з яких є любов до рідної землі й українського народу, віра в Бога й українську православну церкву, повагу до рідних мови, пісень, звичаїв, одягу, звільнення від комплексу меншовартості й набуття національної гідності. В однійменному творі «Бережімо все своє рідне» Іван Огієнко не тільки розтлумачує національну ідею через її характерні складові, але й надає логічного конструкту дії для їх виконання [21].

Насамперед, українці об'єднані духом рідної Землі, бо вона найкраще й наймиліше, що є в народі чи окремої людини: «Немає в людини нічого милішого над свою Батьківщину, над свою рідну землю. Де хто народився, де провів свої безтурботні дитячі роки, до тієї землі прив'язується усією душею своєю на ціле життя, а хто буває відірветься від своєї рідної землі, той мріє завжди про неї, про святість найбільшу» [21, с.12]. Із смутком у душі митрополит Іларіон зазначає, що «щастя народові – тільки на рідній землі», бо саме на ній формується його внутрішній світогляд. Рідна українська земля – Ненька, а ті, кого доля занесла на чужину – її сироти [21, с.12]. Любов до рідної землі в творчості І. Огієнка розпочинається з краєзнавчих тематики, зокрема з циклу публікацій про життя селян рідного Брусиліва в газетах «Громадська Думка» та «Рада», а також історичного нарису «Містечко Брусилів і його околиці», яке він протягом 1913 р. друкував у повітовій газеті «Радомыслянин» [22]. Ця тема червоною ниткою проходить через все його життя.

Другою складовою огієнківської національної ідеї є любов до рідного народу, яку він виводить із Святого Письма: «Христос любив усіх людей, але найбільше й найперше – свій рідний народ» [21, с.10]. Любити свій народ, означає щиро-сердно та самовіддано йому служити. І. Огієнко рано зазнав злиднів і був частиною того бідняцького українства, яке заробляло на прожиття щоденно важкою працею. «І кусок хліба був мені святковою присмакою, і це я бачив скрізь навкруг себе» – згадував він на схилі літ [23, с.113]. Біль несправедливої дійсності та жаль простого люду назавжди закарбувалися в його серці. Змалечку приучений до праці, він все своє життя присвятив служінню народу всіма силами, талантом і розумом. В автобіографічній поемі «На Голготі» він пише про це так: «Любив Іван служить Народу, І ніс йому свої всі сили, Терпів за нього недогоду, Й тяжкий цей хрест йому був милий». І далі: «Найбільше щастя для людини – Служити Рідному Народу, Про нього дбати щохвилини, Й життя зложити за свободу!» [25, с.29, 31]. Саме завдяки своїй невтомній праці митрополит Іларіон став одним із визначних провідників культурного відродження українського народу ХХ ст.

«Служити народові – то служити Богові», – наголошує І. Огієнко [24, с.13]. Тут ми переходимо до третьої складової української національної ідеї – берегти рідну Віру й рідну Церкву. Він називає їх душею народу, бо на них тримаються всі істотні національні прикмети української нації. Вчений особливо наголошує на тому, щоб кожен українець пам'ятав, що його предки проливали кров за православну віру, а «Православна Церква створила нам усю нашу культуру, усі наші звичаї, усю нашу традицію, одним словом, – усе те, що робить нас українцями» [20, с.50]. Нині, як ніколи, актуальна свята мрія митрополита Іларіона про єдину Помісну Українську Православну Церкву. Тільки маючи єдину Церкву, україн-

ський народ об'єднається і буде сильним, бо тоді в нього буде тільки одна душа. А той, хто кидає батьківську віру й переходить до іншої, той зраджує своєму народові [21, с.10]. У «Книзі нашого буття на чужині» І. Огієнко приводить приклади праведних українок – княжни Євпраксії Всеволодівни, яка 1089 року вийшла заміж за німецького короля Генріха IV, та Євтимії Володимирівни, яку взяв у дружини угорський король Коломан Старий 1112 року. Незважаючи на погрози чоловіків, вони не перейшли в католицизм, не зрадили Православній Вірі [20, с.59-60].

Четвертою складовою української національної ідеї є мова – серце народу. І. Огієнко також виводить її через Святе Письмо, в якому суворо наказується: «Щоб кожен чоловік був паном у домі своїм, і говорив мовою свого народу!» [21, с.14]. Мова – генетичний код нації, бо через неї відбувається національна самоідентифікація. Без існування рідної мови, немає існування народу, як окремої нації, бо коли гине мова, гине й народ. Крім того, мова завжди була своєрідним показником сили та величі культури кожного народу.

За І. Огієнком, рідна мова є найвищою цінністю людини, оскільки приносить найбільше й найглибше особисте щастя, водночас вона є і найвищою державною цінністю, оскільки формує найсильніші патріотичні характери. Саме тому, вчений створив науку про рідномовні обов'язки, яку, напевно, можна назвати мовною Біблією українця. За глибоким переконанням митрополита Іларіона, знання рідномовних обов'язків підносить національну свідомість народу, виступає всенародною національною цінністю: «На кожному кроці й кожної хвилини охороняй честь своєї рідної мови, як свою власну, більше того – як честь своєї нації. Хто не береже чести своєї рідної мови, той підкопує основи своєї нації» [26].

І. Огієнко закликає берегти мову в любові до книжки, пісні, розмови. Особливо бережемо українську пісню, бо вона не тільки мелодійна, але й має глибокий зміст, де часто густо переплітається кохання з історією, гіркота поразок із величчю духу тощо. Через українську пісню пізнається душа народу, загартовується його дух. Український народ уславився на весь світ своїми піснями [21, с.18].

Де б не проживали українці, – чи вдома, чи на чужині, – вони повинні берегти звичаї свого народу, які є п'ятою ознакою концепту національної ідеї І. Огієнка. «Закон народу – це його віковічні звичаї, це цілий уклад його звичаєвого життя, це все його рідне, це все його душа» [20, с.26]. Бо звичаї народу – то його прикметна ознака, яка робить його окремим народом і береже від розтоплення в морі інших народів, тобто береже його від винародовлення. Без звичаїв він не може бути окремим народом. А початок шанування звичаїв йде від народження дитини, яку в родині повинні називати українським ім'ям.

До звичаїв також відноситься національне вбрання та національна краса свого помешкання. Кожна людина найкраще виглядає тільки в своєму національному одязі, бо «своє рідне найкраще веселить око» [20, с.125]. Пройшло майже 60 років з того часу, як І. Огієнко писав ці слова, але й у наш час вони залишаються актуальними. Так, нині найулюбленіший одяг українців – вишиванка – наглядний атрибут унікальної української самобутності, яка віднедавна стала ще й символом національного духу.

У національній прикрасі свого помешкання, в особливостях національних страв вчений вбачає виховання всієї родини, і, в першу чергу, дітей і молоді. По-особливому, з теплотою, лагідністю, з синівською любов'ю він звертається до берегинь дому, матерів: «Ти, мамо, завжди мусиш дбати, щоб дім твій оздобою своєю виглядав по-українському. Українські вишивки хай прикрашають усе: наш одяг, постіль, подушки, постільну білизну. А на стінах мистецьки повишивані рушнички, як прикраса на Ікони, на портрети наших славних людей. І писанок не забуваймо» [20, с.127]. Він закликає жінок по-українському

вбирати помешкання на Свята й нічого не забувати з нашого рідного, наголошуючи на те, що на Свята ми національно зростаємо.

Підсумовуючи складові концепту національної ідеї «**Бережіть все своє рідне**» митрополит Іларіон застерігає українців від почуття меншовартості, вважаючи її одною з головних причин політичних невдач. Українці, особливо ті, хто опинився на чужині й починають пристосовуватись до оточуючого культурного та мовного простору, по краплині вичавлюють із себе рідне – українське. З часом вони не тільки забувають про звичаї свого рідного народу, а й почасти зневажають їх. Наприклад, у Росії під тиском пропаганди, де все українське рахується сільським, немодним, відсталим, колишні українці найшвидше винародовлюються. Те саме спочатку Російська імперія, а потім СРСР намагалися зробити з українцями й на нашій рідній землі, коли силою насаджувала російську мову, культуру й звичаї, перетворюючи українців на слабодухих, безвольних хохлів.

І. Огієнко емоційно, але переконливо приводить переваги, якими кожний українець повинен гордитися перед чужинцем. Зокрема, це наша Віра, наша історія, наша мова, наша Батьківщина, чисельність українців тощо [20, с.15-17]. Так, Українська Православна Церква старша за Московську, бо саме з неї вийшли православні церкви Росії, Молдови, Сербії та Болгарії. «Українська Православна Церква – це Мати для Церкви Російської, бо світло Віри Христової на північ принесла Церква з півдня, з України-Руси» [20, с.48]. Найперші в усьому слов'янському світі книжки, надруковані кирилицею, були українські: Октоїх (Осьмигласник) та Часословець (Часослов), які видрукував 1491 р. Швайпольт Фіоль у Кракові [27, с.41]. Першим вищим навчальним закладом у Східній Європі була Києво-Могилянська академія, заснована 15 жовтня 1615 р.

Кожна нація в найтяжчі для себе часи народжувала лицарів духу, які приносили себе в жертву заради своєї Батьківщини. Для українців одним із таких національних лідерів був Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Він мав стійкі ідейно-світоглядні переконання, був послідовним у житті, незважаючи на різні історичні, суспільні та особисті обставини, був людиною особистої честі та гідності. На основі двох функцій, а саме інтеграційної (об'єднуючої) та християнської (духовної, божественної), він зумів сформулювати ємний і водночас зрозумілий для сприйняття, несуперечливий за ідеологічним змістом, універсальний за часом концепт національної ідеї – «**Бережемо все своє рідне**». Саме цей концепт спроможний об'єднати й примирити сучасне українське суспільство, бо є сенсом існування української нації, народу, держави. Він також є тією зрозумілою державницькою чеснотою, заради якої українці готові чимось жертвувати.

Список використаних джерел:

1. Кресіна І.О. Українська національна самосвідомість і сучасні політичні процеси (Етнополітичний аналіз) : монографія / І.О. Кресіна. – К., 1998. – 392 с.
2. Погрібний А. Розмови про наболіле, або Якби ми вчилися так, як треба... / А. Погрібний. – К. : Просвіта, 1999. – 320 с.
3. Андрущенко В.П. Філософія політики [Електронний ресурс] : підручник / В.П. Андрущенко – К. : Знання України, 2003. – 400 с. – Режим доступу: http://npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ifon_kifi_Filosofiya%20polituku.
4. Коберник М.О. Національна ідея в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / М.О. Коберник. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kobernik-m-o-natsionalna-ideya-v-ukrayini-problemi-ta-perspektivi>.
5. Коваленко В. Сучасна українська національна ідея як невід'ємний чинник побудови громадянського суспільства / В. Коваленко // Віче: Теоретичний і громадсько-політичний журнал. – К. : Верховна Рада України. – 2011. – №23. – С. 23-27.

6. Голембіowska А. Єдність нації – національна ідея України [Електронний ресурс] / А. Голембіowska. – Режим доступу: http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1242:2012-04-12-09-11-45&catid=40:2010-08-29-07-09-53&Itemid=128.
7. Мала енциклопедія етнодержавознавства – К., 1996. – С. 753.
8. Дацюк С. Національна ідея [Електронний ресурс] / С. Дацюк // Українська правда. – 3 квітня. – 2015. – Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/551e610982582/view_print.
9. Безотосний М.Т. До питання історіографії проблеми сутності, структури та концептуальних засад української національної ідеї [Електронний ресурс] / М.Т. Безотосний // Історична пам'ять. – 2013. – №29. – С. 35-39. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ip_2013_29_6.pdf.
10. Соскін О. Національна ідея – основа державності України / О. Соскін // Україна: національна ідея. – К., 2003. – С. 106-112.
11. Оржель О. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї: перспективи й обмеження (з точки зору європейського досвіду) / О. Оржель // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2012. – №2. – С. 28-38.
12. Селюкова А. Національна ідея як джерело розвитку. – Інтелект-проект kmb.innovations.com.ua [Електронний ресурс] / А. Селюкова. – 5 вересня. – 2013. – Режим доступу: <http://innovations.com.ua/ua/articles/op-manage/18525/nacionalna-ideya-yak-dzherelo-rozvitku>.
13. Chirac J. Au sujet des armes nucléaires tactiques francaises / J. Chirac // Defense nationale. – 1975.
14. Возняк Т. Парадокси польської геополітики [Електронний ресурс] / Т. Возняк // Незалежний культурологічний часопис «Ї». – 27 березня. – 2015. – Режим доступу: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2015/Voznyak_Paradoksy_polskoj_geopolityky.htm.
15. Антонович В. Про козацькі часи на Україні / В. Антонович. – К., 1991. – 212 с.
16. Огієнко І. Рятування України / І. Огієнко ; упоряд., авт. передм. і комент. М. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2005. – 463 с.
17. Сохацька Є. Ідея соборності в культурологічній спадщині І. Огієнка / Є. Сохацька // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження : наукові доповіді др. Всеукраїнського науково-теор. конф. (18-19 лютого 18997 р.). – Кам.-Подільський, 1997. – С. 29-33.
18. Соціально-мовна концептуальність української національної ідеї у сучасних ЗМІ. Українська національна ідея як українське духовне явище / під ред. А.О. Євграфової // Звіт про науково-дослідну роботу. – Кафедра журналістики та філології Сумського державного університету. – 2010.
19. Митрополит Іларіон. Твори / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1962. – Том III: «Наш бій за Державність». Історична епопея. – Ч. I. – 224 с.
20. Митрополит Іларіон. Книга нашого буття на чужині. Бережимо все своє рідне: Ідеологічно-історичні нариси / Митрополит Іларіон.. – Вінніпег : Українське Наукове Богословське Товариство, 1956. – 170 с.
21. Огієнко І. Бережимо все своє рідне / І. Огієнко. – 3-тє вид. // Наша культура. – Вінніпег, 1947. – Ч. 7. – 34 с.
22. Огієнко І. Містечко Брусилів і його околиці. Історичний нарис / І. Огієнко ; Укр. переклад, упорядкування передмова та коментарі М.С. Тимошика – К. : Наша культура і наука, 2012. – 336 с.
23. Митрополит Іларіон. На службі богу й народу / Митрополит Іларіон // Ювілейна книга на пошану Митрополита Іларіона у 75-ліття його життя й праці 1882-1957. – Вінніпег: Printed by Trident Press Ltd., 1958. – 320 с.
24. Архієпископ Іларіон Як жити на світі / Архієпископ Іларіон // Холм, Свята Данилова Гора. – 1943. – 48 с.

25. Митрополит Іларіон. На Голготі. Поема / Митрополит Іларіон. – Париж : Видавництво «Наша культура», 1947. – Ч. 3. – 94 с.
26. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки / І. Огієнко. – Львів : Фенікс, 1995. – 46 с.
27. Огієнко І.І. Історія українського друкарства / І.І. Огієнко. – К. : Либідь, 1994. – 448 с.

This article focuses on a significant contribution made by Ivan Ogienko to foundation and development of Ukrainian national idea. Article suggests the concept of national idea «Safe all our native» based on his legacy. Contemporary relevance of the national idea is justified with in-depth historical analysis of its core elements.

Key words: national idea, Ukrainian national idea, nation, Ukrainian people, Ivan Ogienko (Metropolitan Hilarion).

Отримано: 05.10.2015 р.